

بررسی عوامل اقتصادی - اجتماعی مؤثر بر اعتیاد: مطالعه موردی معتادان اردوگاه پیرنابان شهر شیراز

دکتر حبیب احمدی^۱

محسن غلامی آبیژ^۲

چکیده

این مقاله به دنبال بررسی عوامل اقتصادی - اجتماعی مؤثر بر اعتیاد است. چارچوب نظری این تحقیق، شامل نظریه‌های خرده فرهنگ بزهکاری و کنترل اجتماعی می باشد. یافته‌های پژوهش نشان می دهند که پایگاه اقتصادی - اجتماعی معتادان با میزان و شدت اعتیاد آنان، رابطه معنی داری دارد. علاوه بر این، نتایج تحقیق بیانگر آن است که معتادانی که از شدت اعتیاد بیشتری برخوردارند، علاقه و دلبستگی کمی نسبت به نهاد خانواده و مدرسه داشته‌اند و پیوند و ارتباط آنان با دیگر نهادهای اجتماعی نیز ضعیف است.^۳

کلیدواژگان: اعتیاد، معتاد، عوامل اقتصادی - اجتماعی، اردوگاه پیرنابان

مقدمه

مسئله اعتیاد^۴ در جهان امروز از جمله مسائل مهم اجتماعی است که در بیشتر کشورها به صورت مشکل عمده ای برای دولت‌ها جلوه می کند. در حال حاضر، بحران مواد مخدر در کنار سه بحران اصلی دنیا یعنی بحران محیط زیست، بحران تهدید اتمی و بحران فقر به عنوان مسأله روز دنیا درآمده است.

دامنه تأثیرات اعتیاد به مواد مخدر، از آن رو حائز اهمیت است که عواقب وخیم آن تنها فرد معتاد را دربر نمی گیرد؛ بلکه معمولاً همسر، فرزندان، خانواده، دایره دوستان و همکاران نیز در معرض آثار ویرانگر آن قرار خواهند گرفت. طبق آمار تقریبی خوش بینانه، تعداد معتادان به مواد

^۱ - دانشیار بخش جامعه شناسی دانشگاه شیراز

^۲ - کارشناس ارشد جامعه شناسی

^۳ - این پژوهش با حمایت جهاد دانشگاهی استان فارس انجام شده است.

فقط به ۴ نفر محدود کنیم، قریب به ۸ میلیون نفر از مردم، مستقیم یا غیرمستقیم با مسأله اعتیاد در تماس و یا درگیر هستند. یقیناً ابعاد زیانبخش اقتصادی- اجتماعی ناشی از این معضل بر کسی پوشیده نیست (چیریلو، ۱۳۷۸: ۱۵).

سوء مصرف مواد مخدر نه تنها زندگی شخصی را از هم می پاشد، بلکه ارزش ها و هنجارهای جامعه را نیز در معرض خطر قرار می دهد. نتایج پژوهشی که در سال ۱۹۸۹ توسط سازمان ملل متحد انجام شده است، نشان می دهد که ۴۹ درصد قتل ها، ۶۸ درصد از درگیری های منجر به قتل، ۵۰ درصد مرگ و میرهای ناشی از سوانح رانندگی، ۵۲ درصد تجاوزهای جنسی، ۲۰ تا ۳۵ درصد خودکشی ها، ۶۲ درصد نزاع ها و درگیری ها، ۵۰ درصد همسرآزاری ها و ۳۸ درصد کودک آزاری ها مربوط به مصرف مواد مخدر بوده است (ظهور، ۱۳۸۰: ۱۰۰). بنابراین، اعتیاد ریشه در نابسامانی های اجتماعی و خانوادگی دارد و همان گونه که درمان یک بیماری، مستلزم شناخت علل بیماری است، برای درمان اعتیاد نیز باید ابتدا پی به علل آن برد و این امر جز با پژوهش های علمی امکان پذیر نیست.

تحقیق حاضر قصد آن دارد که سهمی هر چند ناچیز در شناخت این عوامل به عهده گیرد؛ با این امید که در آینده ای نه چندان دور، با پیوند تحقیق و عمل و با نگاهی عمیق و موشکافانه به پدیده اعتیاد و در کلیت نظام اجتماعی، شاهد ریشه کن شدن این پدیده شوم باشیم.

تحقیقات پیشین

الف. تحقیقات داخلی

منصوره حاج حسینی و مهناز اخوان تفتی در تحقیقی به بررسی تأثیر سبک اسناد بر میزان گرایش و ابتلای جوانان به اعتیاد پرداخته اند. برای دستیابی به این هدف، فرض شده است که جوانان معتاد، سبک بدبینانه تری نسبت به جوانان غیر معتاد دارند. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه جوانان ۱۸ تا ۲۸ ساله ساکن در شهر یزد (در دو قالب گروه معتاد و غیر معتاد) بود که برای انتخاب نمونه معتاد از روش سرشماری، و برای انتخاب نمونه غیر معتاد از روش تصادفی استفاده شد. در نهایت، ۹۷ معتاد و ۱۰ غیر معتاد برگزیده شدند. برای جمع آوری اطلاعات از پرسشنامه سبک اسنادی (ASQ) استفاده به عمل آمد. سپس، نتایج توسط آزمون آماری T مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. در پایان مشخص شد که سبک تبیین جوانان معتاد

برای وقایع خوشایند و ناخوشایند، بدبینانه تر از جوانان غیر معتاد است و آنان به نسبت بیشتری به درماندگی آموخته شده، مبتلا هستند (حاج حسینی و اخوان تفتی، ۱۳۸۲: ۱۳۳).

جمشید احمدی در تحقیقی به بررسی میزان استفاده از مواد مخدر در بین فرزندان معتادان پرداخته است. این تحقیق در بین فرزندان ۵۰۰ نفر از معتادانی صورت گرفته است که در سال ۱۳۸۰ به مرکز خود معرف سازمان بهزیستی در شهر شیراز مراجعه کرده اند. از مجموع کل پاسخگویان، ۲۲۵ نفر پسر و ۲۷۵ نفر دختر بوده اند. نتایج تحقیق حاکی از آن است که ۳۶/۲ درصد پاسخگویان سیگار، ۱۹ درصد تریاک، ۱۸/۲ درصد الکل و سایر افراد هروئین و حشیش مصرف می کرده اند. همچنین ۴۹ درصد پاسخگویان، انگیزه خود را از مصرف مواد مخدر، تقلید و الگوبرداری از والدین، ۵۶/۸ درصد کسب لذت، ۳۴ درصد برای آرامش و تسکین خاطر و ۳/۹ درصد کنجکاوی عنوان کرده اند (Ahmadi, ۲۰۰۳: ۵۹۱).

ب. تحقیقات خارجی

نتایج تحقیقی مقایسه ای که در پنج شهر رم، دوبلین، نیوکاسل، برمن و گرونینجن بر روی ساختار خانواده انجام شد، نشان داد که داشتن ساختار خانواده سنتی، اهل مطالعه و علاقه مند به فعالیت‌های ورزشی بامصرف مواد مخدر و رفتارهای بزهکارانه رابطه منفی دارد (McArdle, ۱۶۲-۱۶۱:۲۰۰۰). مطالعه‌ای نیز در کانادا درباره مصرف مواد مخدر توسط اعضای خانواده انجام گرفت. نتایج نشان داد که در گرایش به مواد مخدر، تأثیر برادران بزرگتر بر نوجوانان و جوانان، بیش از سایر افراد خانواده است (Boyle, ۲۰۹-۲۰۶: ۲۰۰۰). در ضمن، در مطالعه هوفمن و سربون بر تأثیر اعتیاد والدین بر فرزندان تأکید شد. زمانی که والدین مواد مخدر مصرف می کنند، احتمال بیشتری وجود دارد که فرزندان شان نیز معتاد گردند؛ به ویژه زمانی که مصرف والدین در حد کم باشد، این خطر در فرزندان افزایش می یابد (Hoffman & Cerbone, ۲۰۰۲: ۲۵۵).

نقد تحقیقات پیشین

یکی از نقص‌های عمده تحقیقات انجام شده در زمینه اعتیاد، عدم توجه به نظریه‌های جامعه شناختی است. یکی از نارسایی‌های مهم تحقیقات مرور شده این است که بیشتر تحقیقات، حاوی برداشتی تجربی است. اشکال اساسی این تحقیقات، ضعف آنان در توجه نداشتن به رابطه

متقابل نظریه و مشاهده و لزوم نظریه در جریان مشاهده و ارتباط ناگسستی بین نظریه و عمل از آغاز تا پایان پژوهش است.

چارچوب نظری تحقیق

چارچوب نظری این تحقیق شامل نظریه‌های خرده فرهنگ بزهکار^۱ و کنترل اجتماعی^۲ است. نظریه خرده فرهنگ بزهکار بر بزهکاری جوانان متمرکز است و در یک تحلیل جامعه شناختی، بزهکاری جوانان را بر حسب ویژگی‌های خرده فرهنگی آنان مانند ارزش‌ها، باورها، عادت‌ها و شیوه‌های زندگی مورد بررسی قرار می‌دهد. از جمله کوهن^۳ (۱۹۵۵)، کلووارد و اهالین^۴، ماتزا^۵ (۱۹۶۴) و میلر^۶ (۱۹۷۵) معتقد هستند که توجه به خرده فرهنگ‌ها در تبیین بزهکاری جوانان از اهمیت خاصی برخوردار است زیرا جوامع مدرن از مردمی با خرده فرهنگ‌های متفاوت ساخته شده‌اند و رفتاری که در یک جایگاه خرده فرهنگی خاص به عنوان رفتار بهنجار شناخته شده است، ممکن است همان رفتار در جایگاه خرده فرهنگی دیگر به عنوان رفتار انحرافی در نظر گرفته شود (احمدی، ۱۳۷۷: ۷۷).

نظریه پردازان خرده فرهنگ بزهکار معتقد هستند که دار و دسته‌های بزهکار معمولاً در اجتماعات برخوردار از خرده فرهنگ (جایی که شانس‌ها برای کسب موفقیت از راه‌های قانونی کم بوده) رشد می‌یابند. بر این اساس، اعضای طبقه اجتماعی پایین به دلیل نداشتن امکانات و منابع لازم نمی‌توانند از فرصت‌های مشروع برای رسیدن به اهداف خود استفاده کنند. از طرف دیگر، با توجه به این که افراد طبقه پایین از طرف ساخت حاکم بر جامعه با ارزش‌های طبقه متوسط سنجیده می‌شوند، دچار ناکامی می‌شوند و در نهایت به اعتیاد گرایش پیدا می‌کنند. بنابراین، "پایگاه اقتصادی-اجتماعی" از شاخص‌های مهم و مورد توجه در نظریه‌های خرده فرهنگ بزهکار به شمار می‌رود.

رتال جامع علوم انسانی

۱. Delinquent Subculture Theories

۲. Social Control Theory

۳. Cohen

۴. Cloward & Ohlin

۵. Matza

۶. Miller

تصور نیروی انتظامی به عنوان مزاحم، اعتقاد به تقدیر و سرنوشت از پیش تعیین شده، استفاده از خشونت و مقابله شخصی به جای مراجعه به قانون، عدم محدودیت در گذراندن اوقات بیکاری در خارج از منزل، نابرابری در فرصت‌ها در عین داشتن توانایی‌های رسمی، وجود ساخت‌های فرصت غیر قانونی و انکار تقیدات اخلاقی از جمله شاخصه‌های عضویت در خرده فرهنگ بزهکار است.

نظریه کنترل اجتماعی نیز بر این پیش فرض استوار است که رفتار بزهکارانه متعلق به همه طبقه‌های اجتماعی است به جنبه عمومی و جهان شمول دارد و نتیجه کارکرد ضعیف مکانیزم‌های کنترل اجتماعی است. عوامل کنترل اجتماعی به نهادهای بنیادین اجتماعی مانند خانواده و مدرسه وابسته است. تعلقات، اغلب با روش‌های گوناگونی اندازه‌گیری می‌شوند؛ اما به‌طور مشخص تحت عنوان عاطفی (مانند میزان تأثیر و تأثر بین فرزند و والدین) و رفتاری (نظیر وضعیت تحصیلی فرد در مدرسه) مطرح می‌شوند. پیش فرض دیگر نظریه کنترل اجتماعی بر مبنای این وفاق کلی در مورد هنجارها، ارزش‌ها و باورهای رایج در جامعه وجود دارد و کنترل اجتماعی بر مبنای این وفاق اجتماعی انجام می‌شود. برای مثال، در زمینه نحوه فعالیت و ارتباط با سازمان‌ها و مؤسسه‌های اجتماعی سازگاری کاملی وجود دارد (احمدی، ۱۳۷۶). نظریه پردازان کنترل اجتماعی در پاسخ به این پرسش که چه عامل‌هایی موجب می‌شوند که افراد مرتکب رفتارهای انحرافی نظیر اعتیاد شوند، اعتقاد دارند که این نوع رفتارها به میزان تقیدات و تعلقات افراد نسبت به نهادها و سازمان‌های اجتماعی مانند خانواده، مدرسه و در بعضی موارد به گروه‌های اجتماعی نظیر گروه همسالان دارد (Nye, ۱۹۵۸; Hirschi, ۱۹۶۹; Elliott, ۱۹۸۸, Gottfredson & Hirschi, ۱۹۹۰).

میزان تقید و تعهد فرد به نهاد خانواده و مدرسه، از تباط با گروه همسالان، روابط والدین با یکدیگر، روابط والدین و فرزندان، روابط فرزندان با یکدیگر، میزان کنترل والدین بر فرزندان و مقررات داخلی منزل از شاخص‌های این متغیر است.

روش تحقیق

این تحقیق با روش تحقیق کمی و به شیوه پیمایشی انجام پذیرفته است که شیوه مناسبی برای چنین تحقیقاتی به حساب می‌آید؛ زیرا جامعه آماری و حجم نمونه، گسترده است. متغیر وابسته این تحقیق، اعتیاد می‌باشد و به منظور سنجش شدت اعتیاد معنادان از پنج شاخص

استفاده گردیده است که عبارت هستند: سابقه مصرف مواد مخدر، دفعات مصرف (در شبانه روز)، مقدار مصرف، نوع ماده مخدر مصرفی و روش مصرف. منظور از مواد مخدر در این تحقیق، حشیش، تریاک و هروئین است. روش مصرف نیز شامل خوردن، کشیدن، تزریق و استنشاق می‌شود. متغیرهای مستقل تحقیق نیز شامل عدم تعلق و تقید نسبت به نهادها و سازمان‌های اجتماعی، عضویت در خرده فرهنگ بزهکار و پایگاه اقتصادی-اجتماعی معنادان می‌باشد.

بنابراین، این پیمایش فرضیه‌های زیر را در ارتباط با اعتیاد معنادان انتخاب کرده است:

- ۱- به نظر می‌رسد بین میزان تحصیلات فرد و اعتیاد (سابقه مصرف، دفعات مصرف، مقدار مصرف، نوع ماده مصرفی و روش مصرف) فرد، رابطه معناداری وجود دارد.
 - ۲- به نظر می‌رسد بین وضعیت شغلی فرد و اعتیاد (سابقه مصرف، دفعات مصرف، مقدار مصرف، نوع ماده مصرفی و روش مصرف) فرد، رابطه معناداری وجود دارد.
 - ۳- به نظر می‌رسد بین نوع شغل و اعتیاد (سابقه مصرف، دفعات مصرف، مقدار مصرف، نوع ماده مصرفی و روش مصرف) فرد، رابطه معناداری وجود دارد.
 - ۴- به نظر می‌رسد بین میزان درآمد فرد و اعتیاد (سابقه مصرف، دفعات مصرف، مقدار مصرف، نوع ماده مصرفی و روش مصرف) فرد، رابطه معناداری وجود دارد.
 - ۵- به نظر می‌رسد بین عدم تقید و تعلق نسبت به نهادها و سازمان‌های اجتماعی و اعتیاد (سابقه مصرف، دفعات مصرف، مقدار مصرف، نوع ماده مصرفی و روش مصرف) فرد، رابطه معناداری وجود دارد.
 - ۶- به نظر می‌رسد بین عضویت در خرده فرهنگ بزهکاری و اعتیاد (سابقه مصرف، دفعات مصرف، مقدار مصرف، نوع ماده مصرفی و روش مصرف) فرد، رابطه معناداری وجود دارد.
- جامعه آماری این تحقیق، کلیه معنادانی هستند که در مرکز نگهداری معنادان پیرنجان، وابسته به اداره کل زندان‌های استان فارس به سر می‌برند. در این مرکز، معنادان مرد نگهداری می‌شوند و گروه‌های سنی مختلفی را در بر می‌گیرند. تعداد معنادانی که در زمان تکمیل پرسشنامه‌ها (فروردین ۱۳۸۳) در این مرکز بسر می‌بردند، در حدود ۳۰۰۰ نفر بود.
- در این پژوهش از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده استفاده شده است. به این ترتیب که ابتدا فهرست کلیه معنادانی که در اردوگاه نگهداری می‌شدند (۳۰۰۰ نفر)، تهیه گردید؛ سپس، از بین کلیه معنادان، ۲۵۲ نفر به طور تصادفی به عنوان حجم نمونه تحقیق (با استفاده از فرمول

کوران)، انتخاب شوند. به منظور تعیین اعتبار^۱ ابزار سنجش، ضمن مشورت با اساتید رشته جامعه‌شناسی، پرسشنامه با چارچوب نظری تحقیق تطبیق داده شد. برای تعیین پایایی^۲ مقیاس‌ها از روش آلفای کرونباخ استفاده شد. ضریب آلفای کرونباخ برای طیف عدم تعلق و تقید نسبت به نهادها و سازمان‌های اجتماعی و عضویت در خرده فرهنگ بزهکار، به ترتیب ۰/۷۳ و ۰/۸۳ بود. به منظور تحلیل داده‌ها نیز از روش‌های آماری نظیر مجذور خی، تحلیل واریانس و رگرسیون استفاده گردید.

یافته‌ها

بررسی فرضیه اول: به نظر می‌رسد بین میزان تحصیلات و اعتیاد فرد رابطه معنی‌داری وجود دارد. جدول ۱. بررسی رابطه بین میزان تحصیلات و اعتیاد فرد (سابقه مصرف و دفعات مصرف)

دفعات مصرف		سابقه مصرف				میزان تحصیلات	
Sig	مقدار F	میانگین	Sig	مقدار F	فراوانی		
.۰۰۰۰	۱۰/۰۶	۳/۸۶	.۰۰۰۰	۳۹/۳۶	۱۸/۳۳	۳۷	یسواد
		۴/۴۹			۱۳/۹۲	۶۹	ابتدایی
		۴/۰۶			۱۱/۳۷	۸۷	راهنمایی
		۴/۲۰			۹/۶۴	۷۳	متوسطه
		۳/۴۴			۵/۸۸	۵۴	دیپلم
		۲/۶۰			۴/۷۸	۳۳	فوق دیپلم و بالاتر

ادامه جدول ۱. بررسی رابطه بین میزان تحصیلات و اعتیاد (مقدار مصرف، نوع ماده مصرفی و روش مصرف)

روش مصرف		نوع ماده مصرفی		مقدار مصرف			میزان تحصیلات	
Sig	مقدار X ^۲	Sig	مقدار X ^۲	Sig	F	میانگین		فراوانی
.۰۰۰۰	۵۲/۵۱	.۰۰۹	۱۶/۱۲	.۰۰۰۰	۵/۲۱	۳/۲۴	۳۷	یسواد
						۳/۶۲	۶۹	ابتدایی
						۳/۱۰	۸۷	راهنمایی
						۳/۷۵	۷۳	متوسطه
						۳/۲۲	۵۴	دیپلم
						۲/۱۲	۳۳	فوق دیپلم و بالاتر

۱. Validity

۲. Reliability

جدول شماره ۱ نشان دهنده رابطه بین میزان تحصیلات و اعتیاد می باشد. نخستین جدول نشان دهنده رابطه بین میزان تحصیلات و سابقه و دفعات مصرف است. مقدار F به دست آمده (۲۱/۳۶) با سطح معناداری (۰/۰۰۰) نشان می دهد که تفاوت مشاهده شده بین میزان تحصیلات و سابقه مصرف معنی دار است. همچنین مقدار F به دست آمده (۱۰/۰۶) در سطح (۰/۰۰۰) نشان می دهد که تفاوت مشاهده شده بین میزان تحصیلات و دفعات مصرف، معنی دار است.

دومین جدول نیز رابطه بین میزان تحصیلات با مقدار مصرف نوع ماده مصرفی و روش مصرف را نشان می دهد. برای بررسی رابطه بین میزان تحصیلات فرد و سابقه مصرف از آماره F استفاده شده است. مقدار F به دست آمده (۵/۲۱) در سطح (۰/۰۰۰) نشان می دهد که تفاوت بین سابقه مصرف و میزان تحصیلات معنی دار است. مقدار χ^2 به دست آمده (۱۶/۱۲) با سطح معناداری (۰/۰۹) نشان می دهد که رابطه معنی داری بین میزان تحصیلات و نوع ماده مصرفی وجود ندارد. مقدار χ^2 به دست آمده (۵۲/۵۱) نشان می دهد که رابطه بین میزان تحصیلات و روش مصرف معنی دار است و تفاوت مشاهده شده، واقعی است.

بررسی فرضیه دوم: به نظر می رسد بین وضعیت اشتغال و اعتیاد فرد رابطه معنی داری وجود دارد.

جدول شماره ۲: بررسی رابطه بین وضعیت اشتغال و اعتیاد (سابقه مصرف و دفعات مصرف)

دفعات مصرف			سابقه مصرف			وضعیت اشتغال
Sig	مقدار F	میانگین	Sig	مقدار F	میانگین	
۰/۰۰۴	۸/۲۴	۲/۷۵	۰/۰۲۵	۰/۵۴	۱۰/۵۸	۳۳۶
		۴/۲۳			۱۱/۲۵	۱۱۷

ادامه جدول ۲. بررسی رابطه بین وضعیت اشتغال و اعتیاد (مقدار، روش و نوع ماده مصرفی)

روش مصرف		نوع ماده مصرفی		مقدار مصرف			وضعیت اشتغال
Sig	مقدار χ^2	Sig	مقدار χ^2	Sig	F	میانگین	
۰/۲۷	۲/۵۵	۰/۰۰۰	۳۳/۲۱	۰/۰۰۰	۳۱/۸۵	۲/۹۱	۲۳۶
						۳/۹۳	۱۱۷

جدول شماره ۲ بیانگر رابطه بین اعتیاد و وضعیت اشتغال است. به منظور بررسی رابطه بین وضعیت اشتغال و سابقه مصرف از آماره F استفاده شده است. مقدار F به دست آمده (۰/۵۴) با سطح معناداری (۰/۴۵۹) نشان دهنده این است که تفاوت مشاهده شده بین وضعیت اشتغال و سابقه مصرف معنی دار نیست. اما این تفاوت در مورد وضعیت اشتغال و دفعات مصرف معنی دار است. مقادیر F به دست آمده (۸/۲۴ و ۳۱/۸۵) با سطوح معناداری (۰/۰۰۴ و ۰/۰۰۰) به ترتیب برای دفعات و مقدار مصرف، نشان دهنده این است که تفاوت مشاهده شده در این موارد، معنی دار بوده است.

برای بررسی رابطه بین وضعیت اشتغال با نوع ماده مصرفی و روش مصرف از مجذور خی استفاده شده است. مقدار χ^2 به دست آمده (۳۳/۲۱) با سطح معناداری (۰/۰۰۰) نشان می دهد که رابطه معنی داری بین بعد خانوار و نوع ماده مصرفی وجود دارد. اما رابطه بین وضعیت اشتغال و روش مصرف معنی دار نیست.

بررسی فرضیه سوم: به نظر می رسد بین نوع شغل و اعتیاد رابطه معنی داری وجود دارد.

جدول شماره ۳: بررسی رابطه بین نوع شغل و اعتیاد (سابقه و دفعات مصرف)

دفعات مصرف		سابقه مصرف			نوع شغل	
Sig	مقدار F	میانگین	Sig	مقدار F		
۰/۰۰۰	۵/۹۶	۲/۲۳	۰/۰۰۰	۱۸/۰۲	۳	پزشک
		۲/۶۹		۱۸/۷۶	۲۶	کارمند
		۴		۷/۹۷	۲۸	نظامی
		۲/۶۵		۸/۹۲	۴۱	کشاورز
		۴/۳۵		۱۰/۹۳	۵۷	کارگر
		۳/۶۳			۶۱	شغل آزاد

ادامه جدول ۴. بررسی رابطه بین میزان درآمد فرد و اعتیاد (دفعات مصرف)

نام متغیر	دفعات مصرف					
	R	R ^۲	F	B	Beta	مقدار T
میزان درآمد	۰/۴۳	۰/۱۹	۵۳/۵۷	-۷/۲۵	-۰/۴۳	-۷/۳۲
						سطح معناداری
						۰/۰۰۰

ادامه جدول شماره ۴: بررسی رابطه بین میزان درآمد فرد و اعتیاد (مقدار مصرف)

نام متغیر	مقدار مصرف					
	R	R ^۲	F	B	Beta	مقدار T
میزان درآمد	۰/۳۹	۰/۱۵	۴۰/۶۵	-۷/۵۰	-۰/۳۹	-۶/۳۷
						سطح معناداری
						۰/۰۰۰

ادامه جدول شماره ۴: بررسی رابطه بین میزان درآمد فرد و اعتیاد (نوع ماده و روش مصرف)

نام متغیر	نوع ماده مصرفی		روش مصرف	
	مقدار χ^2	Sig	مقدار χ^2	Sig
میزان درآمد	۳۷/۱۳	۰/۰۰۰	۲۸/۷۸	۰/۰۰۴

جدول شماره ۴ رابطه بین میزان درآمد و اعتیاد را نشان می‌دهد. برای بررسی همبستگی بین درآمد و سابقه اعتیاد از تحلیل رگرسیونی استفاده شده است. همان طور که از جدول استنباط می‌شود، ضریب تعیین (R^۲) نشان می‌دهد ۰/۰۲ از تغییرات واریانس متغیر وابسته (سابقه) ناشی از درآمد فرد است و این رابطه با توجه به مقدار T (-۲/۴۰) و با سطح معناداری (۰/۰۱) در سطح بیش از ۹۵ درصد معنی دار است. میزان بتای به دست آمده (-۰/۱۵) نشان می‌دهد که جهت رابطه بین درآمد فرد و سابقه اعتیاد او منفی است. به این معنی که هر چه درآمد فرد بیشتر می‌شود، میزان سابقه او نیز کاهش می‌یابد. ضریب B نیز حاکی از آن است که به میزان هر واحد افزایش در متغیر مستقل، به مقدار ۱/۳۱ از متغیر وابسته کم خواهد شد.

بررسی همبستگی بین درآمد و دفعات مصرف نیز با استفاده از تحلیل رگرسیونی صورت گرفته است. همان طور که از جدول استنباط می‌شود، با توجه به مقدار ضریب تعیین (R^۲) به دست آمده (۰/۱۹) و مقدار T (-۷/۳۲) و سطح معنی داری (۰/۰۰۰) بین درآمد فرد و دفعات

مصرف او رابطه ای معنی دار وجود دارد. ضریب بتا نیز نشان می دهد که جهت این رابطه منفی است.

همین مسأله در مورد درآمد و مقدار مصرف نیز صادق است. مقدار ضریب تعیین (R^2) به دست آمده (۰/۱۵) و مقدار T (-۶/۳۷) با سطح معناداری (۰/۰۰۰) نشان می دهد که بین درآمد و مقدار مصرف یک رابطه معنی دار وجود دارد. همچنین ضریب B نیز نشان می دهد که به میزان هر واحد افزایش در متغیر مستقل درآمد، به میزان ۷/۵۰ از متغیر وابسته (مقدار مصرف) کم می شود. جدول فوق نیز رابطه بین میزان درآمد و نوع ماده مصرفی و روش مصرف را نشان می دهد. مقدار χ^2 به دست آمده (۳۷/۱۳) با سطح معناداری (۰/۰۰۰) نشان دهنده رابطه معنادار بین میزان درآمد و نوع ماده مصرفی است. همچنین رابطه بین نوع شغل و روش مصرف نیز با توجه به مقدار χ^2 به دست آمده (۲۸/۷۸) با سطح معناداری (۰/۰۰۴) معنادار است.

بررسی فرضیه پنجم: به نظر می رسد بین عدم تقید نسبت به نهادها و سازمان های اجتماعی و اعتیاد رابطه معنی داری وجود دارد.

جدول شماره ۵: بررسی رابطه بین عدم تقید نسبت به نهادها و سازمان های اجتماعی و اعتیاد (سابقه مصرف)

سابقه مصرف							نام متغیر
سطح معناداری	مقدار T	Beta	B	F	R^2	R	
۰/۰۰۰	۶/۹۹	۰/۳۶	۰/۱۳	۲۸/۹۲	۰/۱۳	۰/۳۶	عدم تقید

ادامه جدول شماره ۵: بررسی رابطه بین عدم تقید نسبت به نهادها و سازمان های اجتماعی و اعتیاد (دفعات مصرف)

دفعات مصرف							نام متغیر
سطح معناداری	مقدار T	Beta	B	F	R^2	R	
۰/۰۰۰	۷/۷۰	۰/۳۹	۰/۰۵۲	۵۹/۴۲	۰/۱۵	۰/۳۹	عدم تقید

ادامه جدول شماره ۵: بررسی رابطه بین عدم تقید نسبت به نهادها و سازمان های اجتماعی و اعتیاد (مقدار مصرف)

نام متغیر	مقدار مصرف					
	R	R ²	F	B	Beta	مقدار T
عدم تقید	۰/۲۹	۰/۲۰	۸۰/۰۴	۰/۰۶	۰/۲۵	۸/۹۴
						سطح معناداری
						۰/۰۰۰

ادامه جدول شماره ۵: بررسی رابطه بین عدم تقید نسبت به نهادها و سازمان های اجتماعی و اعتیاد (نوع ماده مصرفی و روش مصرف)

نام متغیر	نوع ماده مصرفی		روش مصرف	
	مقدار χ^2	Sig	مقدار χ^2	Sig
عدم تقید	۱۳/۴۸	۰/۰۰۹	۵۹/۳۶	۰/۰۰۰

جدول شماره ۵ رابطه بین عدم تقید نسبت به نهادها و سازمان های اجتماعی و اعتیاد را نشان می دهد. بررسی همبستگی بین عدم تقید نسبت به نهادها و سازمان های اجتماعی و سابقه مصرف با استفاده از تحلیل رگرسیون صورت گرفته است. ضریب تعیین (R²) حاکی از آن است که ۰/۱۳ از تغییرات واریانس متغیر وابسته (سابقه) ناشی از متغیر مستقل کنترل اجتماعی است. ضریب B به دست آمده بیانگر آن است که به میزان هر واحد تغییر در متغیر مستقل، ۰/۲۳ بر میزان متغیر وابسته افزوده می شود. ضریب بتا به دست آمده نشان می دهد که جهت رابطه بین دو متغیر مثبت است به یعنی هر چه بر میزان عدم تعلق و تقید فرد نسبت به نهادها و سازمان های اجتماعی افزوده می شود، سابقه مصرف فرد نیز بیشتر می شود.

این رابطه در مورد متغیر کنترل اجتماعی و دفعات مصرف نیز وجود دارد. ضریب تعیین (R²) به دست آمده نشان می دهد که ۰/۱۵ از تغییرات متغیر وابسته (دفعات مصرف) ناشی از متغیر مستقل عدم تعلق و تقید است.

ضریب B به دست آمده نیز بیانگر آن است که به میزان هر واحد تغییر در متغیر مستقل، ۰/۰۵۲ بر میزان متغیر وابسته (دفعات و مقدار مصرف) افزوده می شود. ضرایب بتا به دست آمده نیز نشان می دهد که جهت رابطه بین عدم کنترل اجتماعی و دفعات و مقدار مصرف منفی است.

به منظور بررسی رابطه بین عدم تقید نسبت به نهادهای اجتماعی با نوع ماده مصرفی و روش مصرف از آماره χ^2 استفاده شده است. مقدار χ^2 به دست آمده (۱۳/۴۸) با سطح معناداری (۰/۰۰۹) نشان می دهد که تفاوت مشاهده شده بین میزان عدم تقید و تعلق و نوع ماده مصرفی معنی دار است. این رابطه در مورد روش مصرف و میزان عدم تقید نیز معنی دار است. مقدار χ^2 به دست آمده (۵۹/۳۶) در سطح (۰/۰۰۰) معنی دار است.

بررسی فرضیه ششم: به نظر می رسد بین عضویت در خرده فرهنگ بزهکاری و اعتیاد رابطه معنی داری وجود دارد.

جدول شماره ۶: بررسی رابطه بین عضویت در خرده فرهنگ بزهکاری و اعتیاد فرد (سابقه مصرف)

نام متغیر	سابقه مصرف					
	R	R'	F	B	Beta	مقدار T
عضویت در ...	۰/۴۱	۰/۱۶	۷۱/۱۵	۰/۴۰	۰/۴۱	۸/۲۳
	۰/۰۰۰					

ادامه جدول شماره ۶: بررسی رابطه بین عضویت در خرده فرهنگ بزهکاری و اعتیاد (دفعات مصرف)

نام متغیر	دفعات مصرف					
	R	R'	F	B	Beta	مقدار T
عضویت در ...	۰/۲۶	۰/۰۶	۲۵/۹۱	۰/۴۸	۰/۲۶	۵/۰۹
	۰/۰۰۰					

ادامه جدول شماره ۶: بررسی رابطه بین عضویت در خرده فرهنگ بزهکاری و اعتیاد (مقدار مصرف)

نام متغیر	مقدار مصرف					
	R	R'	F	B	Beta	مقدار T
عضویت در ...	۰/۲۹	۰/۰۸	۳۳/۶۴	۰/۰۶	۰/۲۹	۵/۷۱
	۰/۰۰۰					

ادامه جدول شماره ۶: بررسی رابطه بین عضویت در خرده فرهنگ بزهکاری و اعتیاد
(نوع ماده مصرفی و روش مصرف)

نام متغیر	نوع ماده مصرفی		روش مصرف	
	مقدار χ^2	Sig	مقدار χ^2	Sig
عضویت در...	۶/۵۳	۰/۰۳	۶۵/۰۷	۰/۰۰۰

جدول ۶ نشان دهنده رابطه بین میزان برخورداری از ویژگی‌های خرده فرهنگ بزهکاری و اعتیاد است. همان گونه که از جدول استنباط می‌شود، رابطه معنی داری بین متغیر مستقل و سابقه مصرف وجود دارد. ضریب تعیین (R^2) به‌دست آمده حاکی از آن است که ۰/۱۶ از تغییرات واریانس متغیر وابسته (سابقه) ناشی از متغیر مستقل برخورداری از ویژگی‌های خرده فرهنگ بزهکاری است. این رابطه با توجه به مقدار T به‌دست آمده (۸/۴۳) و سطح معناداری (۰/۰۰۰) یا بیش از ۹۹ درصد معنی دار است. میزان Beta به‌دست آمده که ۰/۴۱ می‌باشد، نشان می‌دهد که جهت رابطه بین متغیر مستقل و متغیر وابسته مثبت است؛ یعنی هر چه میزان برخورداری از ویژگی‌های خرده فرهنگ بزهکاری بیشتر شود، بر سابقه مصرف فرد نیز افزوده می‌شود. همچنین ضریب B به‌دست آمده نشان می‌دهد که به میزان هر واحد افزایش در متغیر مستقل به میزان ۰/۴۰ به متغیر وابسته افزوده می‌شود.

ستون بعدی جدول نیز نشان دهنده همبستگی بین میزان برخورداری از ویژگی‌های خرده فرهنگ بزهکاری و دفعات مصرف بر اساس تحلیل رگرسیونی است. ضریب تعیین (R^2) نشان می‌دهد که ۰/۰۶۹ از تغییرات واریانس متغیر وابسته ناشی از متغیر مستقل است که این رابطه با توجه به مقدار T (۵/۰۹) و سطح معناداری (۰/۰۰۰) معنی دار است. میزان بتا نشان می‌دهد که جهت رابطه بین این دو متغیر مثبت می‌باشد. B به‌دست آمده هم نشان می‌دهد که به میزان هر واحد افزایش در متغیر مستقل، میزان ۰/۴۸ متغیر وابسته بیشتر خواهد شد.

چنین ارتباطی بین میزان برخورداری از ویژگی‌های خرده فرهنگی و مقدار مصرف نیز وجود دارد. همان طور که از جدول استنباط می‌شود، با توجه به مقدار ضریب تعیین (R^2) به‌دست آمده (۰/۰۸۵) و مقدار T (۵/۷۱) و سطح معناداری (۰/۰۰۰) بین میزان برخورداری از ویژگی‌های خرده فرهنگ بزهکاری و مقدار مصرف رابطه معنی داری وجود دارد. B به‌دست آمده هم نشان می‌دهد که به میزان هر واحد افزایش در متغیر مستقل، میزان ۰/۰۶ متغیر وابسته بیشتر می‌شود.

به منظور بررسی رابطه بین عضویت در خرده فرهنگ بزهکاری با نوع ماده مصرفی و روش مصرف از آماره χ^2 استفاده شده است. مقدار χ^2 به دست آمده (۶/۵۳) با سطح معناداری (۰/۰۳) نشان می دهد که تفاوت مشاهده شده بین عضویت در خرده فرهنگ بزهکاری و نوع ماده مصرفی معنی دار است. این رابطه در مورد روش مصرف و عضویت در خرده فرهنگ بزهکاری نیز معنی دار است. مقدار χ^2 به دست آمده (۶۵/۰۷) در سطح (۰/۰۰۰) معنی دار است.

بحث و نتیجه گیری

نتایج حاصل از این تحقیق، نشان می دهد که هر چه از میزان تعلق و تعهد افراد نسبت به نهادها و سازمان های اجتماعی کاسته می شود، به همان میزان بر شدت اعتیاد آنان افزوده می شود. به عبارت دیگر، عدم وابستگی فرد به نهاد خانواده و روابط غیر مسالمت آمیز حاکم بر خانواده ها منجر به طرد عاطفی فرد از کانون خانواده و زمینه ساز انحرافات اجتماعی می گردد. همچنین، نهاد مدرسه نیز در این زمینه نقش فعالی را بر عهده دارد. نتایج تحقیق حاکی از آن است که هر چقدر افراد احساس وابستگی بیشتری به نهاد خانواده و مدرسه داشته اند، به همان نسبت، میزان و شدت اعتیادشان کمتر بوده است.

برخورداری از ویژگی های خرده فرهنگی نیز یکی دیگر از عوامل تعیین کننده اعتیاد در این تحقیق است. به عبارت دیگر، هر چقدر که بر میزان برخورداری افراد از این ویژگی های خرده فرهنگی افزوده می شود، سابقه مصرف، دفعات مصرف و مقدار مصرف آنان نیز افزایش می یابد. یکی دیگر از نتایج این تحقیق، رابطه معکوسی است که بین درآمد و اعتیاد افراد وجود دارد. به این معنی که هر چقدر میزان درآمد افراد کمتر بوده است، به همان میزان بر شدت اعتیاد آنان نیز افزوده گردیده است. برای مثال، ضریب همبستگی بین میزان درآمد و دفعات مصرف، ۰/۴۲- بوده است که این امر نشان دهنده این مطلب است که هر چقدر میزان درآمد کمتر می شود، بر تعداد دفعات مصرف افزوده می شود. با این توضیح که، آن دسته از معتادان، از مصرف بالاتری برخوردار بوده اند که درآمد کمتری داشته اند. به بیان دیگر، بخش مهمی از درآمد ناچیز چنین خانواده هایی صرف خرید مواد مخدر فرد معتاد موجود در خانواده می شود و بسیاری از هزینه های خانواده را بی پاسخ می گذارد. روشن است که در چنین خانواده هایی امکان آموزش

مناسب، تغذیه سالم و تفریحات کافی و منظم برای هیچ یک از اعضای خانواده فراهم نیست و نیاز تمامی اعضای خانواده در نیاز فرد معتاد خلاصه می شود.

میزان تحصیلات یکی از عامل‌های مهم و تأثیرگذار در تبیین و تحلیل پدیده‌های اجتماعی است. به طوری که این متغیر در بسیاری از تحقیقات اجتماعی به عنوان متغیر مستقل وارد شده و قادر به تبیین بخش مهمی از واریانس متغیر وابسته بوده است. در این تحقیق نیز میزان تحصیلات یکی از عوامل مهم و مؤثر در میزان و شدت اعتیاد افراد بوده است. نتایج تحقیق حاکی از آن است که بیش از ۵۰ درصد معتادان دارای تحصیلات راهنمایی و پایین تر بوده‌اند. آزمون‌های آماری حاکی از آن بود که بین میزان تحصیلات و شدت اعتیاد افراد رابطه معکوسی وجود دارد. به این معنی که هر چقدر بر میزان تحصیلات فرد افزوده می‌شود، به همان نسبت از میزان و شدت اعتیاد او نیز کاسته می‌شود.

پیشنهادی تحقیق

خانواده، اساسی‌ترین واحد و نهاد اجتماعی است. تلاشی نهاد خانواده، رابطه‌های از هم گسیخته و نابسامان والدین و فرزندان، کنترل بیش از حد فرزندان توسط والدین و یا رها کردن فرزندان به حال خود، می‌تواند تهدیدی برای بقا و دوام جامعه انسانی باشد. تضعیف نهاد خانواده و واگذاری کارکردها و وظایف آن به نهادهای بیرون از محیط خانواده منجر به گسترش و افزایش نا اجتماعی می‌گردد. خانواده می‌بایست مرجع و کانون طرح و بررسی مسائل و مشکلات اعضای خانواده به ویژه فرزندان باشد تا آنان بتوانند در فضایی فارغ از هر گونه تنش و استرس، مسائل خود را مطرح کنند و حتی الامکان پاسخی نیز از سوی خانواده دریافت دارند. عدم ایجاد چنین شرایطی در خانواده منجر به طرد افراد از خانواده می‌شود و به این ترتیب آنان برای طرح مسائل و مشکلات خود در خارج از چارچوب نهاد خانواده به دنبال مرجع و کانونی پاسخگو می‌گردند. کانونی که قطعاً نمی‌تواند راهگشا و کارساز باشد. اتکای بیش از حد فرد به گروه دوستان و طرح مسائل و مشکلات خویش با آنان، یکی از راه‌هایی است که اغلب افراد، در چنین شرایطی به سراغ آن می‌روند. راهی که در بسیاری از موارد، پایانی ناخوشایند دارد و اعتیاد، تنها یکی از ثمرات شوم و نامیمون آن به حساب می‌آید. به نظر می‌رسد که در جامعه امروز ایران، یکی از مهمترین اهداف تمامی نهادها، سازمان‌ها و دست‌اندرکاران امور اجتماعی

می‌بایست تلاش در جهت حفظ و تحکیم نهاد خانواده باشد. پیوند مستحکم فرد با نهاد خانواده می‌تواند مهم‌ترین عامل بازدارنده گرایش افراد به سوی انحرافات اجتماعی به ویژه اعتیاد باشد. مدرسه نیز یکی از مهم‌ترین نهادهای تربیتی است. در حقیقت، خانواده و مدرسه دو نهاد مکمل یکدیگر هستند. تلاش در جهت بهبود روابط خانه و مدرسه یکی از مهم‌ترین اقدام‌های لازم در جهت کاهش نابسامانی‌های اجتماعی است. بهبود روابط شاگرد و معلم، تحول روابط سنتی حاکم بر مدارس ایران و جایگزینی آن با شیوه‌ها و روش‌های جدید علمی و همچنین ارائه خدمات مشاوره‌ای در مدارس می‌تواند در این راستا مؤثر و مفید باشد. انجمن‌های اولیا و مربیان در صورت تقویت و حمایت می‌توانند پلی بین نهاد خانواده و مدرسه باشند.

توزیع عادلانه امکانات و خدمات موجود در جامعه و استفاده برابر تمامی اعضای جامعه از فرصت‌های مشروع می‌تواند گامی در جهت مقابله با رشد خرده فرهنگ بزهکاری باشد. تا هنگامی که بخش عظیمی از جامعه از حداقل امکانات اقتصادی یک زندگی معمولی محروم هستند، چگونه می‌توان انتظار کاهش انحراف‌ها و بزهکاری‌های اجتماعی را داشت. وجود رانت‌های عظیم اقتصادی، فرصت‌ها و راه‌های نامشروع رسیدن به ثروت و موقعیت‌های اقتصادی و اجتماعی بدون تحمل کمترین زحمت و کسب ثروت‌های باد آورده می‌تواند عامل مهمی در پراکنج شدن افراد به ارتکاب انحراف‌های اجتماعی باشد. تأکید بر اهمیت کار و تلاش فردی جهت رسیدن به موقعیت‌های بالای اجتماعی و اقتصادی و مقابله با فرصت‌های نامشروع می‌تواند گامی مؤثر در راستای ایجاد جامعه‌ای پویا و متعادل باشد.

در پایان ذکر این نکته ضروری است که معتادان یک جامعه، قربانیان بهنجار جامعه نابهنجار خود هستند و این چیزی است که همیشه مورد غفلت قرار گرفته است و قبل از شناخت بیماری به درمان آن می‌پردازند و این درمان، چون بر اساس شناخت واقعی از علت نبوده، کارساز نیست. نمونه بارز این روش درمان، زندانی کردن معتادان است. زندان، فاصله بین فرد معتاد و جامعه را بیشتر می‌کند، زیرا فرایند جامعه‌پذیری او را قطع می‌کند و بسیاری از فرصت‌ها را از او می‌گیرد. به نظر می‌رسد که بهترین راه درمان، یا به عبارتی درمان به معنای واقعی که، بر پایه بهسازی از طریق جامعه درمانی است.

منابع فارسی

۱. احمدی، حبیب (۱۳۷۶). داده های اعلام نشده جرم، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، شماره اول و دوم، بهار و تابستان.
۲. احمدی، حبیب (۱۳۷۷) نظریه های انحرافات اجتماعی، شیراز، انتشارات رز.
۳. چیریلو، استفانو و دیگران (۱۳۷۸). اعتیاد به مواد مخدر در آینه روابط خانوادگی، ترجمه و تدوین سعید پیرمرادی، اصفهان، نشر همام.
۴. حاج حسینی، منصوره و مهناز اخوان تفتی (۱۳۸۲) مقایسه سبک اسناد در جوانان معتاد و غیر معتاد شهر یزد، فصلنامه اعتیاد پژوهی، سال اول، شماره ۳، صص ۱۴۷-۱۳۳.
۵. ظهور، علیرضا (۱۳۸۰) "بررسی عوامل مؤثر در استفاده از سیگار و مواد مخدر در دانشجویان دانشگاه شهید باهنر کرمان در سال ۱۳۸۰"، فصلنامه اصول بهداشت روانی، شماره ۱۱-۱۲، صص ۹۹-۱۰۲.

References

۱. Ahmadi, Jamshid (۲۰۰۳). " Prevalence of Substance Use among Offspring of Opiod Addicts ". *Addictive Behaviors*. Vol.۲۸, N.۳, PP: ۵۹۱-۵۹۵.
۲. Boyle, M.H (۲۰۰۱). "Familial Influences on Substance Use by Adolescents and Young Adults". *Public Health*. Vol.۹۳, N.۳, PP: ۲۰۶- ۲۰۹.
۳. Elliott, D. (۱۹۸۸). *Gender, Delinquency and Society*. England: Preentice – Hall.
۴. Gottfredson.M.R. and Hirschi.T. (۱۹۹۰). *A General Theory of Crime*. Stanford.California: Stanford University Press.
۵. Hirschi.T. (۱۹۶۹). *Causes of Delinquency*. Berkely: University of California Press.
۶. Hoffman, J.P and F.G Cerbone (۲۰۰۳). "Paternal Substance Use Disorder and the Risk of Adolescent Drug Abuse: An Event History Analysis ". *Drug Alcohol Depend*. Vol.۶۶, N.۳,PP: ۲۵۵-۶۴.
۷. McArdel, P (۲۰۰۰). "International Variations in Youth Drug Use: The Effect of Individual Behaviors, Peer and Family Influences and Geographical Location". *Enr Addicts Res*. Vol.۶, N.۴, PP: ۱۶۱-۱۶۲.
۸. Nye.F.L. (۱۹۵۸). *Family Relationships and Delinquent Behavior*. New York: Wiley